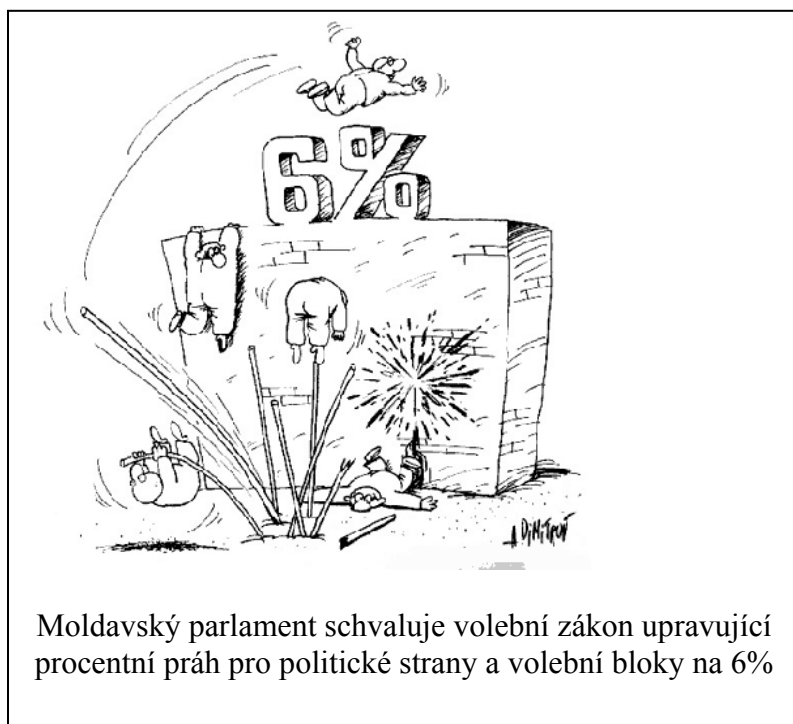

Moldavský politický vývoj v letech 1990-2001

Slavomír Horák

Politický systém Moldávie

Moldávie měla do roku 2000 politický systém na přechodu mezi parlamentní a presidentskou republikou.

Zákonodárnou moc má 101 členný jednokomorový Parlament, volený na 4leté funkční období, aktivní i pasivní volební právo je omezeno věkem 18 let. Volby probíhají všeobecným, tajným a přímým hlasováním podle volebních listin (existuje jediný obvod pro celou republiku). Navrhnutí kandidátů do parlamentu mohou zaregistrované politické strany, registrované společenské

organizace a jednotlivci (nezávislí), fakticky se však ve volbách prosadili pouze politické strany. Parlament může být rozpuštěn prezidentem v případě dvojího odmítnutí vlády nebo nezvolení presidenta.

President byl do roku 2000 volen přímo, od ústavní reformy je volen parlamentní většinou, a to nejvýše dvakrát za sebou na čtyřleté funkční období. Presidentem musí být starší 40 let (do reformy 35 let), který žije v zemi nejméně 10 let a ovládá státní jazyk. Jeho základní povinností ve vztahu k vládě a parlamentu je jmenování premiéra a potvrzení jím sestaveného kabinetu. Odvolání presidenta je možné pouze dvoutřetinovou většinou všech poslanců.

Výkonná moc je v rukou Rady ministrů v čele s premiérem a místopředsedou Rady. Ministerský předseda navrhuje na doporučení parlamentu premiéra a pověřuje jej sestavením vlády. Vláda poté musí získat důvěru parlamentu (alespoň 52 členů parlamentu). Vládu poté jmenuje prezident. Členové vlády nesmějí zároveň zastávat jiné placené funkce, a to včetně politických funkcí, členství ve správních radách apod. s výjimkou tvůrčí nebo pedagogické činnosti. Vláda má odpovědnost (čl. 7 ústavy) před Parlamentem. Funkční období vlády je omezeno fungováním Parlamentu a nový parlament musí znovu vládu schválit.

Rozpad SSSR a volební období 1990-1994

Po porážce puče vyhlásila Republika Moldova, podobně jako většina dalších sovětských republik, 27. srpna 1991 nezávislost. Výsledkem perestrojky Gorbačova bylo zakládání nacionalistických alternativ místním komunistickým stranám. V Moldávii tak byla roku 1989 vytvořena tzv. Moldavská Národní fronta (FPM). 25. února 1990 proběhly první

Budova parlamentu v Kišiněvě

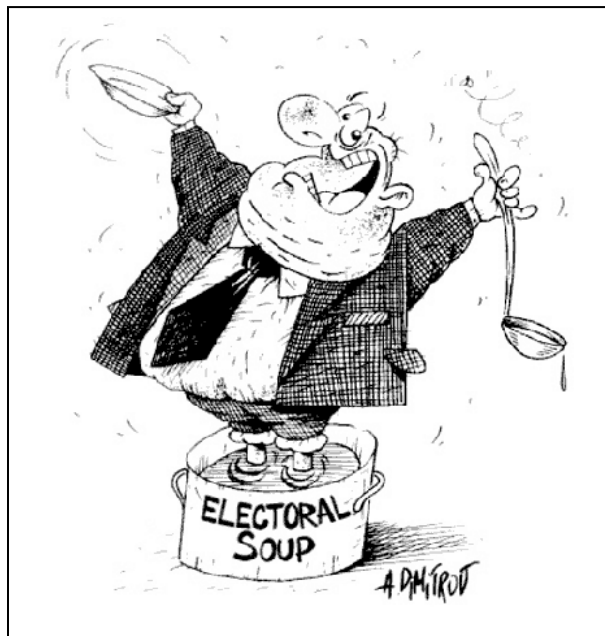
volby do Nejvyššího sovětu Moldavské SSR s účastí nekomunistických stran. Volby proběhly ve 380 jednomandátových okrscích a nacionalistická FPM v nich získala 219 z 380 mandátů. Po volbách byla navázána spolupráce Lidové fronty s reformním křídlem Komunistické strany Moldávie v čele s reformisticky naladěným Petrem Lucinschim. Předsedou Nejvyššího sovětu byl zvolen bývalý tajemník Ústřední výboru KS Moldavské SSR Mircea Snegur, který na počátku roku 1990 spojil svou kariéru s Lidovou frontou.

Toto vítězství zvýšilo napětí mezi Moldavany a národnostními menšinami v Moldávii. Lidová fronta podporovala větší rumunizaci země, byla přijata nová vlajka, která odpovídala rumunské a objevily se i hlasy požadující spojení země s Rumunskem. Moldavské obyvatelstvo bylo také více zastoupeno v nejvyšším vedení země. V květnu 1990 byly zahájeny ozbrojené srážky mezi nacionalisty a představiteli proruských radikálů a sto ruských představitelů odešlo demonstrativně z parlamentu. Byla přijata nová reformní vláda pod vedením Mircea Druče. Mezitím ovšem narůstal konflikt mezi nacionalisty, představenými v lidové frontě a jejich oponenty. Na druhém sjezdu Lidové fronty byl odsouhlasen kurs na větší rumunizaci země. S těmito požadavky narůstalo napětí a nespokojenost obyvatelstva a popularita Lidové fronty prudce poklesla.

Napětí se týkalo zejména ruské populace, kde vypukl v letech 1990-1992 ozbrojený konflikt končící faktickým odtržením Podněstří (tzv. Podněsterská republika) s hlavním městem v Tiraspolu. Srážky se objevily i na jihu mezi Gagauzy. Tento problém byl však vyřešen relativně mírovou cestou, když se Gagauzům dostalo v 5 okresech vlastní samosprávy.

Kvůli napjaté politické situaci v zemi byla v červenci roku 1992 ustavena vláda v čele s bývalým oblastním tajemníkem KS Moldávie a prvním tajemníkem rady ministrů Moldavské SSR Andejem Sanghelim. V této době tento politik byl již členem v roce 1990 ustavené Agrární strany. (PDAM).

V prosinci roku 1992 prezident Mircea Ion Snegur¹ vyslovil za zmírnění nacionalistické politiky a varoval před extrémními silami, usilujícími o spojení s Rumunskem nebo naopak těsnému spojení s Ruskem. Výsledkem byla demise předsedy Parlamentu Alexandra Mosanu a jeho nahrazení bývalým vysoce postaveným komunistickým aparátčikem Petrem Lucinschim.²

Díky vnitřním konfliktům se původně jednotná Lidová fronta začala dělit a větší část této strany se přeměnila na Křesťansko-demokratickou lidovou frontu (FPCD). Její moc však postupně klesala a vedoucí roli postupně přebrala Demokratická agrární strana Moldávie (PDAM), která se orientovala spíše na umírněnou politiku vůči Moskvě, rozhodně se distancuje od

nacionalistických myšlenek Lidové fronty. Díky těmto posunům na politické scéně byla práce parlamentu saturována a na únor 1994 byly vyhlášeny nové parlamentní volby. V těchto volbách zvítězila s převahou Agrární strana (PDAM) a získala tak pohodlnou většinu v parlamentu.

Tabulka 1 : Výsledky parlamentních voleb v roce 1994

Strana	Zkratka	%	mandáty
Demokratická agrární strana Moldávie	PDAM	43,18%	56
Volební blok – Socialistická strana a hnutí Unitate-Jedinstvo	BPSMUE	22,00%	28
Blok rolníků a intelektuálů	BPIM	9,21%	11
Křesťansko-demokratická lidová fronta	FPCD	7,53%	9
další strany nepřekročily 5% kvótu			

převzato ze stránky www.ifes.md

¹ Na podzim 1992 bylo schváleno ustavení postu presidenta a prvním představitelem země se stal dosavadní předseda Nejvyššího sovětu.

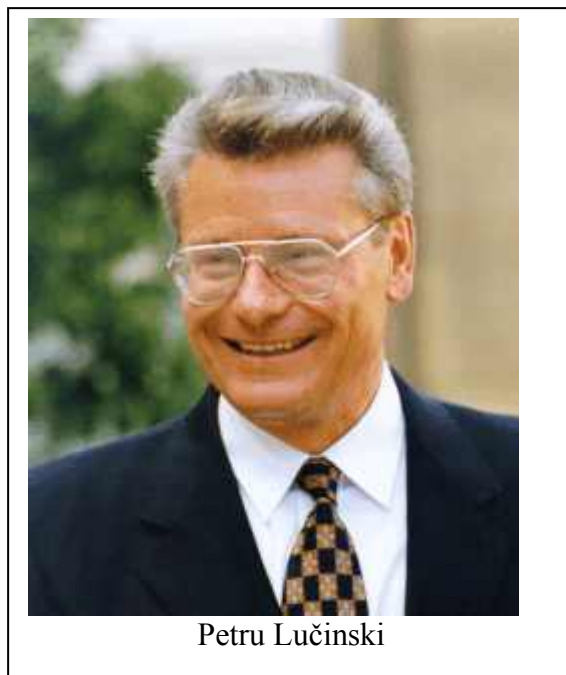
² Petru Lucinschi se narodil 27.1.1940, původní profesí historik a filolog, ve které obhájil titul doktor filosofických věd. V letech 1960-1978 se účastnil práce ve stranických orgánech Moldavské SSR. V letech 1978-1989 pracoval na vysokých postech v orgánech ÚV KSSS a v Tádžické SSR. Později se stal nejvýše postaveným Moldavanem ve vrcholných orgánech SSSR – tajemníkem ÚV KSSS. Po převratu v srpnu 1991 získává místo jako vědec v Ústavu společensko-politických věd RAV (Institut obščestvenno-političeskich issledovanij RAN Moskva). Od roku 1992 byl díky svým kontaktům v Moskvě jmenován velvyslancem Republiky Moldova v Ruské federaci. 4 února 1993 je na zasedání nejvyššího zákonodárneho orgánu Moldávie zvolen jeho mluvčím. 29. března 1994 byl zvolen předsedou parlamentu Republiky Moldávie a ve všeobecných volbách byl 1.12.1996 zvolen prezidentem země. Jeho plnomoc měla skončit na sklonku roku 2000, nicméně vzhledem k nevyjasněné politické situaci zůstává ve funkci do zvolení nového presidenta.

Výsledky zcela převrátily moldavskou politickou scénu. Drtivou porážku utrpěli nacionalisté a prorumunské síly (získaly dohromady 20 křesel ze 104), naopak vítězství slavily umírněné strany s programem moldavské nezávislosti (Agrárníci) nebo s proruskými sympatiemi (Socialistický blok). Předsedou parlamentu byl znovu zvolen Petr Lucinschi a na postu premiéra se udržel Andrej Sangheli. V referendu 6. března se většina lidí v referendu vyslovila pro zachování moldavské nezávislosti a územní integrity, což znamenalo další ránu pro nacionalistické síly. V polovině roku byla také schválena nová ústava, která ve svých dodatcích z ledna 1995 poskytla širokou autonomii pro Gagauzskou republiku a Podněstří.

Postupný růst krize v letech 1995-1999

Další období je charakterizováno postupným růstem rozkolu mezi výkonnou a legislativní mocí. Tyto neshody vyplynuly z politického systému, který proti sobě stavěl pravomoci vlády a presidenta na jedné straně a parlamentu na straně druhé. Stále více se tak ozývaly hlasy na revizi tohoto systému na plně presidentský nebo parlamentní systém.

Vláda agrárníků zahájila postupné ekonomické reformy spojené s postupnou integrací do struktur SNS (Moldávie však nepodepsala vojenské dohody) i do evropských struktur (členství v Radě Evropy od 13.5.1995). Nadále však zůstal neřešen problém Podněstří. Na vnitřní politické scéně narůstala nespokojenost parlamentu s kroky převážně levicové vlády Andreje Sangheliho.

Petru Lučinski

Na sklonku roku 1996 proběhly řádné presidentské volby, ve kterých se střetl dosavadní prezident Mircea Snegur, předseda Parlamentu Petr Lucinschi, kteří měli zřejmě největší šance na znovuzvolení. Dále se voleb účastnil například dosavadní premiér Andrej Sangheli, předák Strany demokratických sil (PFD) Valeriu Matei a předseda znovuobnovené komunistické strany Moldávie Vladimir Voronin. Tito čtyři kandidáti také získali největší počet hlasů (Tabulka 2). Ve druhém kole se utkali prezident Mircea Snegur a předseda parlamentu a kritik vládní politiky postkomunista Petru Lucinschi. Díky podpoře Vladimira Voronina a ostatních neúspěšných kandidátů získal druhý jmenovaný mírnou převahu.

Tabulka 2 : Výsledky presidentských voleb 1996

Kandidát	1. kolo	2. kolo
Mircea Snegur	38,75 %	45,98%
Petru Lucinschi	27,66 %	54,02%
Vladimir Voronin	10,23 %	-
Andrej Sangheli	9,47 %	-
Valeriu Matei	8,90 %	-
Marina Liviči	2,13 %	-
Anton Plugaru	1,80 %	-
Iulia Gorea-Costin	0,64 %	-
Veronica Abramciuc	0,42 %	-

Bývalý spíkr parlamentu
Dumitru Djakov

Po presidentských volbách nastala situace, kdy prezident, zvolený ještě ve všeobecných volbách, nezískal vážnější podporu v parlamentu. Z jeho přívrženců se vytvořilo Hnutí za demokratickou a prosperující Moldávie (BMPD), založené a vedené dosavadním místopředsedou parlamentu – Dumitrim Djakovem, původně poslancem Agrární strany (PDAM). Tato strana spolu s agrárníky (PDAM) tvořila propresidentskou frontu v parlamentu.

President Lucinschi jmenoval 16. ledna 1997 novou, převážně technokratickou vládu v čele s ekonomem a bývalým předsedou Státního auditorského úřadu Ionem Ciubucem.³

Naopak Socialistická strana, která dříve presidenta Lucinschiho podporovala, přešla do „konstruktivní opozice“ spolu s táborem komunistů v čele s Vladimírem Voroninem.⁴

Rok 1997 bylo obdobím příprav na parlamentní volby, při kterých došlo zde k přesunům na politické scéně. Opoziční lidová fronta se 19. června 1997 spojila se Snegurovou Stranou obrody a porozumění Moldávie (PRCM) do tzv. Demokratického konventu Moldávie (CDM).

Pravostředový blok mohl posílit další strana na pravicovém středu – Strana demokratických sil (PFD), ale její předseda a neúspěšný presidentský kandidát v roce 1996 Valeriu Matei se s dalšími stranami nedohodl.

Na druhé straně se začala tvořit koalice na levé straně politického spektra. Spojením extrémně levicových sil s převahou Socialistické strany vznikl Blok lidově-patriotických sil (BFPP).

Po celý rok nadále pokračovaly spory mezi parlamentem a prezidentem a prezident Lucinschi se ve svém projevu u příležitosti 1. výročí své vlády vyslovil za změnu ústavy ve prospěch presidentského nebo parlamentního systému.

Parlamentní volby, které proběhly 22.3.1998, měly jednoho vítěze – Komunistickou stranu Moldávie (PCRM). Díky velmi populistické a agresivní kampani, založené na nespokojenosti obyvatelstva s ekonomickou situací a nostalgii po SSSR, tato strana získala okolo 1/3 hlasů. (viz tabulka 2). Volby přinesly likvidaci vítěze

"Ještě nám zbyly dvě nebo tři národnosti k likvidaci a potom začneme budovat stát na právním základě."

³ Tento úřad dohlíží především na státní rozpočet a je zakomponován i v moldavské ústavě

⁴ KS Moldávie se oddělila od Socialistického bloku jako jeho radikálnější složka.

předchozích voleb – Agrární stranu, které se nepodařilo překročit pětiprocentní hranici (získal pouze 3,63% hlasů).

Tabulka 3 : Výsledky parlamentních voleb v roce 1998 (pouze parlamentní strany)

Strana	Zkratka	%	mandáty
Komunistická strana Moldávie	PCRM	30,01	40
Demokratický konvent Moldávie*	CDM	19,42	26
Blok pro demokracii a prosperitu Moldávie	BMDP	18,16	24
Strana demokratických sil	PFD	8,84	11

* - tvořen Stranou obrody a porozumění Moldávie (PCRM) a Křesťansko-demokratickou Lidovou frontou (FPCD) pod vedením Iurie Rosca .

Proti komunistům se však postavily zbylé parlamentní strany, které vytvořily většinovou koalici. Předsedou parlamentu byl zvolen hlavní představitel BMPD – Dumitri Djakov. Do sestavování vlády však tentokrát zasáhl prezident Lucinschi, který trval na dosazení „svých“ lidí z neúspěšné agrární strany na klíčové posty. Nakonec byla sestavena „hybridní“ vláda, složená ze staronového předsedy vlády Ciubuca, prezidentovy stoupenci dále obsadili post ministra zahraničí, obrany a bezpečnosti, tedy všechny klíčové vládní posty. O zbytek se podělily pravostředové strany podle klíče 2+2+1 (CDM + BMDP + PFD). K presidentskému táboru nejvíce inklinovala Djakovova BMDP, čímž bylo do této koalice zaneseno semínko sporu, protože ostatní strany neměly zájem absolutně podporovat presidenta.

Narůstající krize byla voda na mlýn komunistům, kteří se snažili vyvolávat krize v kabinetu i v parlamentu a na konci roku 1998 se obrátili na presidenta Lucinschiho s iniciativou o rozpuštění parlamentu a vytvoření Vlády národní spásy s účastí komunistů.

Na počátku února 1999 premiér Ion Ciubuc podal demisi kvůli koaličním sporům a po více jak měsíčním vyjednávání byl do čela nové vlády postaven kandidát Lidové fronty, ekonom a reformní politik, 38letý Ion Sturza, dosavadní ministr ekonomiky. Po dvojím hlasování byl nakonec 12. března 1999 Sturzův kabinet schválen těsnou většinou (52 hlasy).

Toto hlasování rozbilo blok CDM, ze kterého de facto vystoupila Lidová fronta, která se nemohla smířit s tím, že její partner nepodpořil jejího premiéra.

Nadále se prohlubovaly rozpory mezi zákonodárnou a výkonnou mocí. President Lucinschi i parlamentní strany se shodovali na nutnosti změny ústavy. Obě strany však prosazovali svoji variantu vývoje – směrem k presidentské, resp. parlamentní republice. Debata o změnách ústavy měla přijít již na podzim 1999. Vládní krize spojená s krizí v koalici a touto debatou vyvrcholila 9. listopadu vyslovením nedůvěry kabinetu Iona Sturzy.⁵ V parlamentu však neprošel ani jeden návrh složení nového kabinetu. Bývalý spojenec Lucinschiho – předseda parlamentu Dumitri Djakov – obvinil presidenta ze snahy o přeměnu Moldávie na presidentskou republiku se znaky autoritativnosti. President se v reakci na nedůvěru pravocentristické koalice začal spoléhat na krajní strany politického spektra – komunisty a Lidovou Frontu. Krize byla nakonec vyřešena jmenováním dalšího ekonomu a dosavadního ministra ekonomiky a reforem Dumitru Braghise.⁶

⁵ Bondarenko, Alexandr : V Moldavii – trevožnaja pauza. Něžavisimaja gazeta, 15.12.1999, s. 5

⁶ Dumitru Braghis se narodil 28.12.1957, vystudoval Polytechnický institut v Kišiněvě, v 80. letech zastával funkce v ÚV KS Moldavské SSR. V letech 1989-1991 byl poslancem Sjezdu Lidových poslanců a poté pracoval v Moldova-EXIM jako zástupce generálního ředitele a od roku 1995 vedl odbor vnějších vztahů na ministerstvu

Volby a krize na konci roku 2000

Dumitru Braghis

Rozpory mezi parlamentem a prezidentem nakonec vyústily ve změny ústavy. Téměř všechny parlamentní strany se spojily a 5. července 2000 byla 90% hlasů schválena revize stávající ústavy, která přeměnila zemi v parlamentní republiku. Hlavní změna se týkala změny volby prezidenta, který napříště neměl být volen ve všeobecných volbách, ale dvoutřetinovou většinou v parlamentu. Zároveň s touto změnou byl také upraven volební zákon, který zvýšil práh pro vstup do parlamentu na 6%, což mělo své důsledky hned v únorových volbách roku 2001.

Významnou událostí minulého roku se stalo zformování dalšího silného volebního bloku – spojení šesti převážně levicových stran (S hlavní úlohou oslabené Socialistické strany) pod vedením premiéra Dumitri Braghis – Volební

blok Alianta Braghis.

Na konci roku 2000 měl být zvolen nový prezident republiky, již podle nového ústavního pořádku. O presidentské křeslo bojovali dva hlavní kandidáti – předák komunistů Vladimir Voronin⁷ a pravocentristický předseda Ústavního soudu Pavel Barbalat. Ten měl být společným kandidátem většinové pravice, ale rozložení pravostředové koalice byl již takový, že ne všechny strany byly ochotny nestranického Barbalata podporovat. Ani jeden z kandidátů tak nezískal v parlamentu potřebnou podporu a stávající prezident raději volil rozpuštění parlamentu (31.12.2000) a zůstal tak dočasně v nejvyšší funkci až do nových voleb a zvolení nové hlavy státu.

Parlamentní volby 2001

Před parlamentními volbami se všeobecně předpokládalo vítězství komunistů. Špatná ekonomická situace a předvolební sliby Vladimira Voronina (zavedení ruštiny jako druhého jazyka, připojení země k rusko-běloruskému svazu nebo pozdější návrh Vladimíra Voronina na vstup do Euroasijského svazu) směřovaly především do Podněstří.⁸ Neočekávaná však byla tak drtivá převaha komunistické strany, která získala pohodlnou prostou i ústavní většinu. Tím komunisté získali možnost ovládnout politický vývoj v zemi. Jejich předseda Vladimir Voronin byl 4. dubna zvolen dvoutřetinovou většinou do funkce prezidenta. Přestože je tato pozice v současném moldavském systému spíše symbolická, analytici se shodují, že volba

---

ekonomiky RM. Od února 1997 povýšil na funkci náměstka ministra a tento postup je dovršen jeho jmenováním do křesla ministra ekonomiky v červenci 1998. 21. prosince 1999 jmenován ministerským předsedou.

⁷ Vladimir Voronin se narodil v roce 1941 ve vesnici Corjova nedaleko Kišiněva. Vystudoval ekonomiku, politické vědy a práva. Do roku 1990 pracoval na různých pozicích ve státním i stranickém aparátu Moldavské SSR (ministerstvo vnitra apod.). V letech 1980-1990 působil jako poslanec Nejvyššího Sovětu Moldavské SSR. V prvních letech samostatné Moldávie byl členem Socialistické strany, ale roku 1993 znovuobnovil komunistickou stranu Moldávie a v parlamentních volbách v roce 1998 ji dovedl k volebnímu vítězství. V roce 2000 neúspěšně kandidoval na presidentskou funkci, do které byl nakonec 4. dubna 2001 zvolen svými komunistickými poslanci.

⁸ Kolísková, Marie : Moldavský rudý návrat. Euroasijský express 1/2001. [Hhttp://euroasia.zde.cz/1-2001_ve_koliskova.htm](http://euroasia.zde.cz/1-2001_ve_koliskova.htm)

Voronina do čela státu může znamenat další změny ústavy směrem k posílení pravomoci presidenta, což měl být hlavní díl Voroninova úsilí.⁹

Ostatní parlamentní strany – nacionalisté a volební blok Alianta Braghis budou v parlamentu víceméně symbolicky a nebudou mít reálný vliv na politické dění v zemi. Jediná situace, která by snad mohla tento stav změnit, je rozkol uvnitř komunistické stran, který je však zatím značně nepravděpodobný.

Tabulka 4 : Výsledky parlamentních voleb v roce 2001 (pouze parlamentní strany).

Strana	Zkratka	%	Mandáty
Komunistická strana Republiky Moldávie	PCRM	49,9%	71
Volební blok Alianta Braghis	BEAB	13,4%	19
Křesťansko-demokratická Lidová strana	PPCD	8,3%	11

Již první rok Vladimíra Voronina potvrzuje původní předpoklady, a to zejména v zahraniční politice.

Doplnit : vnitřní politiku Moldávie za rok 2001, zahraniční politika – sblížení s Ruskem – podzim 2001 – podpis rusko-moldavské smlouvy

Prameny :

Archív OBSE – Reports of the Mission of OCSE in Moldova.

Literatura :

Šilova, R. A. : Otnošenija Moldavii so stranami Zapadnoj Evropy. In : Novaja Jevrazija : Rossija i strany bližněgo zaruběžja. Sbornik statěj No. 9. Rossijskij institut strategičeskich issledovanij, Moskva, 1999.

Kovešnikov, J. M. – Marčenko, M. N. – Stešenko, L. A. : Konstitucionnoe pravo stran Sodružestva Nězavisimych gosudarstv, Norma, Infra, 1999.

Dyer Donald (ed.) : Studies in Moldovan : The History, Culture, Language and Contemporarry Politics of the People of Moldova, East European Monographs, 1996.

Fedor, Helen (ed.) : Belarus and Moldova : Country Studies. Library of Congress, 1995.

Internetové zdroje :

Transition on-line www.tol.cz

International Foundation for Election Systems, www.ifes.md, nebo www.ifes.mf

⁹ např. Vinogradov, M. : Krasnyj Rassvet nad Kišiněvom. In : Russkaja mysl, No. 4355, 1.-7.3.2001.
[Hhttp://vinogradov.h1.ru/01032001.htm](http://vinogradov.h1.ru/01032001.htm)